3 Ιουλίου 2014

Το “κότσεμαν” στην Τόνια

/ Γενικά Θέματα

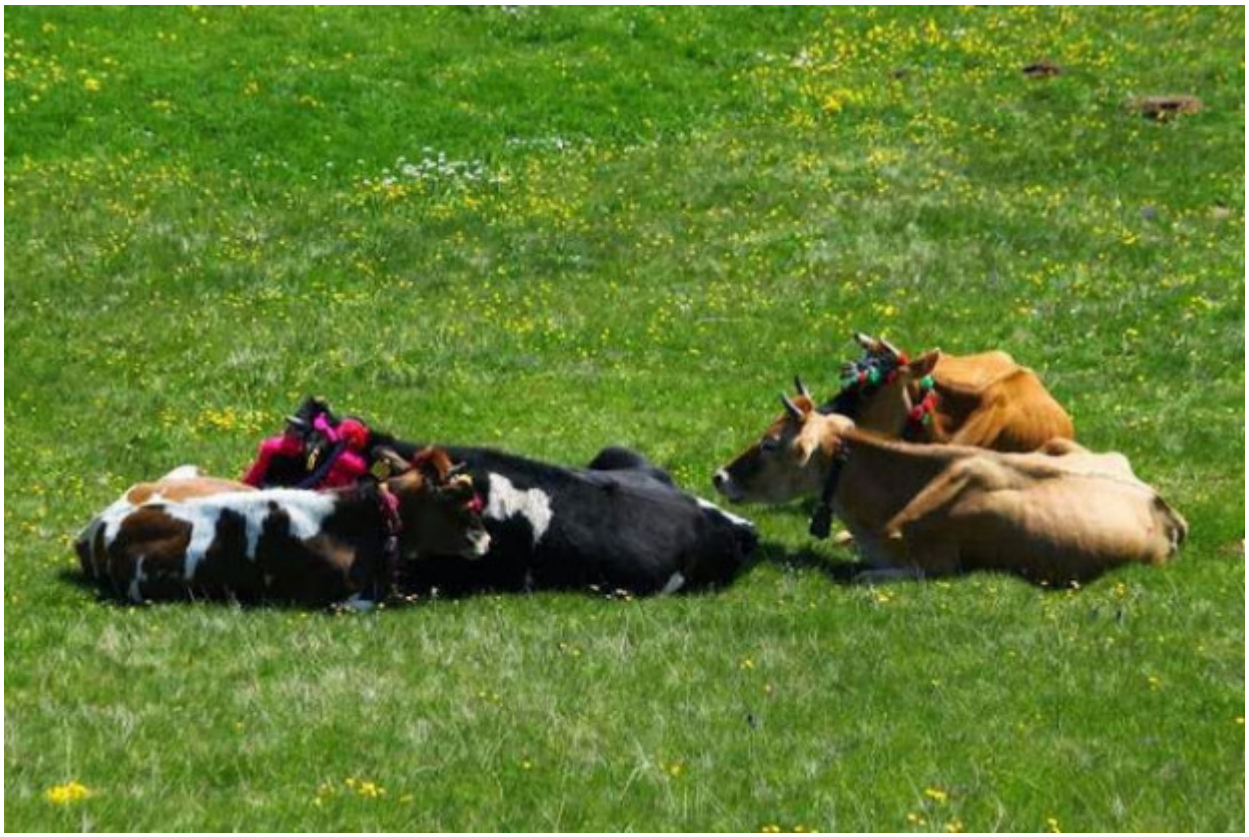

του Ιάσωνα-Φετχί Γκιούλτεπε
Η Τόνια (Βαρή) εν έναν τρανόν κωμόπολη της Τραπεζούντας.

Τρανόν πολύν όταν λέμε κι νογούμε σαν νουφούς (πληθυσμό), ενογούμε με το χορόν, με το γιοσμαλούκ, με τα πιστόλια και με το λόγο που δίνουνε, που εν σαν υπογραφήν και με τα παρχάρια που παρχαρεύουμεν.

Εμείς σην Τόνια το κότσεμαν έχουμ’ ατο πολλά χρόνια, από 1800 και πριν. Ο τρανόν ο ποπά μ’ αντ’ έτον πριν πολλά χρόνια, ατότες αραπάδας (αυτοκίνητα) κ’ είχαν.

Είχαν άλογα και τα στράτας έταν πολύ στενά. Δυο άλογα γιάν-γιανά κ’ επόρναν πορπατεσίν.

Με το παλιόν το ημερολόγιο, 20 με 25 Μαΐου, εσκούνταν τα κότσα. Πριν 15 μέρες ασο κότσεμαν εβγάλναμ’ τα χτήνια ασο μαντρίν. Όλιον το σιμονκόν (1) σο μαντρίν έχομ’ ατα κλειτουσμένα και ατά άντα εβγάλομ’ ατα όξωκα, κ’ ελέπουν και μιαν εκεί μιαν αδά τρέχουν, σκανπουτσίζουν (2) και παλεύουν με τ’ έναν τ’ άλλο. Τα μικρά τα παιδία εκείνο την ημέραν παλαλούνταν ασην χαράν ατούν για να δουν τίνος κρούει τ’ αλλουνού τα χτήνια. Εβγάλομ’ ατα για να μην χαμλαγεύουν (3) αντα κοτσέβομεν και απομένουν σα στράτας. Για τ’ ατό το λόγον εβγάλωματα 15 μέρες ολίγωρα. Χαμλαεύουν τα χτήνα ασήν πορπάτην, πρόβατα τα’ εμετέρ’ κ’ έχουν.

Σιμών’ ημέρα για το κότσεμαν, ετοιμάζουν τ’ άλογα οι τρανοί εμούν, αλλάζουν τα πέταλα τουν, γράφουν (4) τα σεμέρια (5) και τη χτηνί τα πισκιούλια (6), πλύνουν τα κοδώνια, έχομ’ ατα όλα χαζίρια7. Το βράδυ μακαρτώνουν (8) γάλα (9) σο πρανκάτς (10), έφτανε χλαδοτί ψωμί (11), τυροψώμ’, τσιριχτά και άλλα φαΐα. Αγούτα είναι για τη στράτα, για να φάμε όταν ν’ αναπάουμεστεν.

Αγούτα λέγομ’ ατα δαπάναν (12). Από περνού, πρωί χαράματα, εγηνεφούν (13) οι γυναίκες, πλύνουν τα χτήνια, φάζν’ ατα, μούνον (14) φάζν’ ατα για να μην χορτάζ’νε.

Τα χτήνια όταν τρώνε πολλά, βαρύνουν και κι πορπατούνε καλά. Εφτάγουν το τσάι, ετοιμάζουν το φαΐ, εκεί μέσα ση χαρά όλοι εγηνεφούνε, τοπλαγέβουν τα σκεύια και τα στρώματα, φορτώνομ’ ατα σα άλογα και αν έχουμε μικρά μουζάρια

(15), ατά ‘ποία κι μπορούν να πορπατούν, φορτώνομ’ ατά σα άλογα.

Στολίζομεν τα χτήνια με πισκιούλια και κοδώνια και εμείς φοράμε τα καινούργια τα φορεσίατα (16) και ξεκινάμε. Σε κάνα τρία χιλιόμετρα τοπλανεύκουνται (17) όλοι οι χωρέτ’ σ’ έναν ομάλ (18) καικά και επεγκεκά ξεκινάμε σην πορπάτεμαν. Εφτάμεν έναν σειράν τέσσερα-πέντε χιλιόμετρα. Οι γυναίκες οπίσ’ ατουν το κάλαθ’ με το φαγητό, οι άνδρες σα μέσα τουν τα λιβόρια και εφτάγουν σακάδας και τραγουδάνε και πάνε.

Σα χτήνα το κελάκ (19) ποιος έχ’, εκείνε οδηγά και εν πάντα έμπρ’ και τ’ άλλα κανέναν κ’ αφήν’ να πάει έμπρα τ’ς. Αδί’ως (20) κοδώνια και πισκιούλια τα χτήνια πα κι πορπατούν, αυτό είναι αλήθεια. Μέχρι το παρχάρ’ δυο φοράς στέκομε σην στράταν.

Σο Καράκουστρακ και Απάν σο Κεν. Εκεί είναι ομάλια και τσέφια. Ήτσαν πάει ολίγωρα, στρών’ το φαΐν και περμέν’ τοιν άλλτ’ς. Σ’ ατά μερεκά στέκομεν είναι εκεί πεγάδια με πολλά κρύα νερά. Για τα’ εκείνο στέκομε εκές. Για να τρώγομε και για να αναπάγουνταν τα χτήνια.

Το παρχάρι ασο χωρίον εν εννέα ώρας δρόμον, με το πoράδ’ (21). Άντα σιμώνομεν σο παρχάρ’, οι τρανοί βγάλουνε τα λιβόρια (22) και σύρουν σον γουριάνον (23) και εκείνο το πουγάλεμαν (24) κλώσκεται σ’ έναν μικρό σενλίκ (25). Τ’ οσπίτια μουν εκεί, σον παρχάρ’, σα παλαιά τα χρόνια έταν με τα σανίδια και το στέβος (26) με τα χαρτώματα (27). Σο παρχάρ’ εφτάει πολλά χιόν’ και χαλάν’ τ’ οσπίτια και την πρώτην ημέραν όλοι αρχίζουν και καρφώνουν και αμπαλίζουν (28) τ’ οσπίτια. Γομούται το παρχάρ’ όλο λαλίας.

Αδά και είκοσ’ χρόνια έλλαξεν το κότσεμαν. Εχάθαν τέμκαικανον (29) τ’ ατέτια (30) και πολύ μούτσικ’ (31) πάνε πορπατευτά. Όλ’ με τα φορτηγά πηγαίνουνε. Χαρ’ (32) κι έχουν και πολλά χτήνα άμον ντ’ έτον εμκαικά (33). Τρία-τέσσερα το πολύ έχει ο καθένας. Εμκαικά είχαμε 8-10 χτήνια, ατά πα ατώρα κ’ εφτάγουν τσάκωμαν (34). Για τ’ εκείνο πολλά χτήνια πα κι τερεί ο κόσμος, είναι ζαχμετλία (35).

Τ’ εμέτερον το παρχάρ’ εν πολλά έμπορφον (36), γομάτον Τσάμια (37), αλάτια (38), τεβόρια (39) και κρύα νερά. Λέν’ ατο Ταμλί (Ταμλίκιοϊ) και σ’ αγούτο το παρχάρ’ πάνε αρθώπ’ ας’ εμέτερον το χωρίον, το Σάιρατς, ασήν Σιόβαν, ασό Κάραγατς, ασό Καράσου και ασόν Γιαλόν. Τ’ εμέτερον το παρχάρ’ ανήγει (40) σην Αργυρούπολη, άμα κανείς Αργυρουπολίτης κ’ έρται σ’ ατό το παρχάρ.

Είναι κι’ άλλα παρχάρια που είν’ πολλά μακρά. Εκείν’ που κοτσεύουν σ’ ατά τα παρχάρια, εφτάγουν τρία ημέρας για να φτάσουν εκεί. Ατοίν έχουν και με τ’ ατοίντς τσατίρια (41) και κουρεύνατα (42) σην στράταν και μένουν εκεί, ους να φτάνουν σο παρχάρ’. Ατοίν έχουνε και πολλά πρόβατα, μαγειρεύουν κιόλας σα στράτας. Εκείνον το παρχάρ’ εν 2300 μέτρα υψόμετρο και λέγουν ατό Κιαούρ ταγού, δηλαδή Βουνό των Απίστων.

Εκεί ξάι κι λύεται το χιόν’, σκωλεκιά (43).

Τα παρχάρια της Τόνιας

Ερίκπελι, Σάζαλανι, Ζύμενε, Τερίνοπα, Κατίραλακ, Μαντακόζ, Μαναντόζ, Λαπαζόν, Φοντουτσάκ, Εκσιαλάι, Ισκάλα οπασί και Κατίρκαγια (η οποία είναι σύνορα της Τραπεζούντας και της Αργυρούπολης).

Λεξιλόγιο

1. σιμονκόν: χειμώνας,
2. σκανπουτσίζουν: χοροπηδάνε,

3. χαμλαγεύουν: πιάνονται τα πόδια τους,
4. γράφουν: ράβουν,
5. σεμέρια: σαμάρια,
6. πισκιούλια: στολίδια,
7. χαζίρια: έτοιμα,
8. μακαρτώνουν: βάζουν πιτιά για γιαούρτι,
9. γάλα: γιαούρτι (γλυκύγαλα: γάλα),
10. πρανκάτς: δοχείο για γάλα,
11. χλαδοτί ψωμί: ψωμί με χόρτα,
12. δαπάναν: το φαγητό που δίνει η νοικοκυρά στο γεωργό ή
τον κτηνοτρόφο για τις ανάγκες της ημέρας,
13. εγηνεφούν: ξυπνούν,
14. μούνον: λίγο,
15. μουζάρια: μοσχάρια,
16. φορεσίατα: ρούχα,
17. τοπλανεύκουνται: μαζεύονται,
18. ομάλ: ομαλός τόπος,
19. κελάκ: μεγάλο κουδούνι αγελάδος,
20. αδί'ως: δίχως, χωρίς,
21. πορά δ': ποδάρι,
22. λιβόρια: πιστόλια,
23. γουριάνον: ουρανός,
24. πουγάλεμαν: κούραση,
25. σενλίκ: πανηγύρι,
26. στέβος: στέγη,
27. χαρτώματα: λεπτά σανίδια με τα οποία έκαναν σκεπές στον Πόντο,
28. αμπαλίζουν: μπαλώνουν, διορθώνουν,
29. τέμκαικανον: το παρελθόν,
30. ατέτια: έθιμα,
31. μούτσικ': λίγοι,
32. χάρ': τώρα,
33. εμκαικά: πριν καιρό, τα παλαιά τα χρόνια,
34. τσάκωμαν: χρήματα,
35. ζαχμετλία: κουραστικά,
36. έμπορφον: όμορφο,
37. τσάμια: πεύκα,
38. αλάτια: έλατα,
39. τεβόρια: είδος πεύκου,
40. ανήγει: ανήκει,

41. τσατίρια: αντίσκηνα,
42. κουρεύνατα: στήνουν,
43. σκωλεκιά: σκουληκιάζει

Δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα “Ποντιακή Γνώμη”.

Πηγή: epontos.blogspot.gr